

Чегомир МИРКОВИЋ

ИЗ КРИТИЧАРСКИХ ДОКОЛИЦА – ПИСЦИ УЖИВО

ДУШАН МАТИЋ УЖИВО

Ванкњижевну личност Душана Матића (1898 – 1980) упознао сам у *Књижевним новинама*, где је Матић повремено павраћао, ваљда и стога што је био председник издавачког савета листа. Увек ми се чинило да занимљивије и убедљивије прича, него што пише, – а такав сам утисак стицао, можда, и зато што се, док је усмено саспштавао, није оптерећивао обавезом да буде модеран.

Супротно раширеном уверењу о његовој лојалности и повијању пред ауторитетима и моћницима, добро се држао у политичким хајкама против *Књижевних новина*. Вероватно је његов однос, спремност да изналази оправдања и да формулише аргументе за све што би се појавило у новинама, омогућио Драгапу Јеремићу да објављује и да (заједно с нама неколицином) потписује лист, упркос бројним осудама са званичних места. Пошто су нас, редакцију и савет, често звали у комитете на преслишавања и упозорења – последњих година излажења отприлике на свака два–три месеца догађало се у *Књижевним новинама* нешто што је проглашавано скандалом – он нас је, без нећкања и извлачења, најчешће, тамо, предводио. Користио је прилично ефикасан метод спасавања, или је тачније говорити о »извлачењу«, метод заснован понајвише на привилегији поодмаклих година.. Чим бисмо ушли у просторију за »разговор«, где су нас чекали идеолошки челници, он би, забацујући свој незаобилазни вунени шал, нервозно кидисао на њих, тобож се чудећи што нас потежу (»по оваквом времену«, или »у ово доба дана«) за било шта. При томе је настојао да, узгред, што пре убади у излагање неку од теза с којима је званична политика тренутно у спору. (»није вас срамота да се бавите писцима, а Србију сте свели на Београдски пашалук«, »зар не видите са су уз вас само ништарије и пробисветн...). Функционери би прелазили преко онога што им је рекао, ваљда због његових година и осталог што уз године иде; правили су се да нису чули и оно због чега би сваког од нас у затвор; обављали су разговор нервозно и завршавали га наврат–нанос, очигледно са осећањем да су им тренутно поремећени услови и побркани редоследи за ауторитативну претњу.

ВЕЛИБОР ГЛИГОРИЋ УЖИВО

Велибора Глигорића (1899–1977) сећам се по предавањима на којима је студентима југословенске књижевности читао, из пожутелих папира, своје критичко мемористички интониране портрете међуратних писаца. Већини пас били су познати текстови које је читао, јер их је, у идентичном облику био објавио у књизи. Мада се трудио да, модулацијам и наглашавањима саопштавање учини живим, стицао се утисак да то ради механички и да је, у ствари, потпуно одсутан. Одсуство контакта са слушаоцима било је вероватно појачано и врло непријатним подрхтавањем његове доње вилице. Не сећам се да је и тад – ни током читања, ни при одласку – погледао лица у сали.

Причало се међу студентима – то и дапас узимам с резервом, јер су студенти, тада, били склони многим мистификацијама – да испитне опеле код њега превасходно зависе од течности казивања, од количине саопштењег, а понајвише од чињенице да се било шта говори. Веровало се да, на испиту, никад не улази у детаље који би могли да открију да студент, евентуално, није прочитао књигу о којој говори.

Тех сам касније, по завршетку студија, уочио да у разговору уме да буде срдачан и пријатан, мада га није напуштала шкртост на речима.

Глигорића је, у то време, пратило мишљење да је прекомерно лојалан према власти; по тадашњим моралним и друштвеним нечелима, то је био разлог за студентско подозрење, па и за нескривен сарказам. (Као што је – док је радио на Универзитету и док је поседовао разне звучне титуле и улоге – био прекомерно, без довољно аргумената, фаворизован, истицан и прештампован, тако је након пензионисања, а посебно после смрти, неправично, и у целини, занемарен, омаловажен и безмало заборављен.)

ЋАМИЛ СИЈАРИЋ УЖИВО

У Сарајеву је 6. децембра 1989. у седамдесет и шестој години, од последица саобраћајне несреће умро Ћамил Сијарић, приповедач, романсијер и, онедавно, неслик.

Преписујем два одломка из својих текстова о Сијарићу, један о прози (поводом приповедачке књиге *Каг гјевојка сјава, што је као да миришу јабуке*), а други о поезији (поводом збирке *Лирика*):

Ћамила Сијарића привлаче оне елементарне форме живота које су најприсутније у сеоским срединама, привлачи га исконска снага у човеку, без обзира да ли је живот спокојан или, много чешће, већ наткриљен трагедијом. Писац трага за знацима исконске снаге, која најчешће није транспонована нити скривена институционализованим облицима живљења. Њега, уз то, привлачи особено паганско осећање човека са села, нарочита повезаност и судбинска присност с природом. Зато Ћамил Сијарић најчешће прати човеков удес кроз стања у природи; бави се, дакле једним обликом трагања за судбинским на начин који у савременој литератури није превисше чест. Њега интересују чудне везе у свету, подстичу га они тренуци кад је човек изведен из сагласности са амбијентом у којем живи, и кад се његове страсти најснажније и најупечатљивије

показују. Очигледно је да је аутор врло чврсто везан за људе и амбијенте о којима, из књиге у књигу, исписује хронике, а можда је – стиче се такав утисак! – и импресијама из детињства осетио и упио ћуди живота у таквом свету. Има, такође, нечега особеног у начину на који личности Ђамила Сијарића осећају природу; то је оно доживљавање свим чулима, онај утисак потпуне стољености са свим што човека окружује (...)

Настајала у распону од пет деценија – уз то имуна на подређивање песничким школама, струјањима, непосредним узорима, па и ономе што би се подразумевало под духом времена – Сијарићева поезија поседује и дражи и ограничења специфичног настајања, дакле повремености, узгредности и случајности. Очигледно је да се писац приклањао стиховима само онда кад је осећао снажан изазов, кад је био сигуран да се суочио с мотивом и темом. Нека врста необавезног дневника у форми лирских записа ослобођена је празних ходова, исфорсираности и употпуњавања унапред замишљене целине. У томе је провокативност ове књиге, тиме она подстиче и нека начелна питања стваралаштва, инспирације и стваралачке радионице. С друге стране, повременост и узгредност настајања ове поезије, као и њена фрагментарност, одбојност према утемељеним литерарним обрасцима и, на све то, безрезервно и готово наивно поверење у поетично доживљавање света као најкраћи пут од уметничког облика, условили су недорађеност, нецеловитост, варирања и понављања. Сијарић је пренео у песму нешто од анегдотског карактера својих прозних књига. У основи већине песничких текстова налазе се, или се назире, догађај, згода, доживљај, фолклорна опаска, па стога многе песме личе на торзо приче, на рудимент развијенијег прозног облика (...)

Ђамил Сијерић ће, свима који су га познавали остати у сећању као неуморни и ненадмашни усмени приповедач: саопштавање је за њега било више него умешност – било је нагон живота, облик поседовања, задобијање присности. Ни по коју цену није пристајао да се лиши исцрпности, дигресивности и глумачког односа према дијалошким местима. Некад сам га често, изјутра, сусретао на Студентском тргу: редовно ми је, гледајући негде у себе, препричавао књиге које тренутно чита. Последњи пут видео сам се с њим у Аранђеловцу, на састанку програмског савета уметничке смотре *Мермер и звуци*.

БРАНКО ЋОПИЋ УЖИВО

Са Бранком Ћопићем (1915–1984) само једном сам дуже разговарао. Било је то после књижевне вечери у београдској *Библиотеци Борђе Јовановић*, отприлике две године пре но што се Ћопић убио. (Пре тога, виђао сам га, и поздрављао сам се с њим, у Удружењу књижевника и на књижевним скуповима, а и један сам избор његових приповедачких текстова својеремео правило за БИГЗ и Просвету: увек ми се чинило како, упркос склоности шеретлупцима, није успевао да се ослободи извесне сирове надмености својствене онима који припадају победницима и, тобож, знају тајна знања.) Тада, док смо седели у канцеларији управника библиотеке на Студентском тргу, видело се да се био већ потпуно увукао у себе. Увераво је присутне, који су му се обраћали весело и раскалашно, да је у тешкој депресији. Имао је, и познаницима саопштавао, прецизна

објашњења свога здравственог стања: није био нежан и лицемеран при описивању узрока. Сви су преко тога прелазили олако, као да је рекао нешто најтривијалније или нешто што не иде уз њега.

Да ли због болести и година, или можда зато што је припадао људима који су се деценијама појављивали на разним местима и улазили у многа друштва, имао је проблема – онда кад сам седео с њим – да идентификује оне који су га салетали и започињали разговор.

Људи су му прилазили као најинтимнијем познанику, евоцирали бројне детаље и помињали одређене ситуације и личности, а он је, видело се, безуспешно покушавао да се сети ко је ко.

Узгред да забележим и ову опаску: постојање појединих писаца да у трагичном Њопићевом завршетку, у скоку са савског моста виде једнострану парадигму сукоба ствараоца и политичког система, или симболику неспоразума уметника и власти – та се намера може, поред осталог, запазити и у књижици објављено под насловом *Бранку Њопићу 26. марта 1985* – био је прилично јалов посао. Упркос повременим неспоразумима и чаркама, Њопић је, окрени – обрни, по свему па и по двојствима, противуречностима и несталиостима, органски део, па скоро да бих рекао и производ, управо постојећег система.

Из нове књиге дневничких записа која ускоро излази из штампе у издању нишке Просвете